

LUẬN ÁN TIẾN SĨ TRIẾT HỌC

LÊ THỊ HƯỜNG. Vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật*Chuyên ngành: Mỹ học**Mã số: 62 22 80 15*

Các hoạt động thưởng thức nghệ thuật ở Việt Nam hiện nay không chỉ phong phú về hình thức, đa dạng về loại hình mà còn phức tạp về đề tài và có rất nhiều vấn đề về nội dung. Nhiều tác phẩm, công trình, hoạt động thưởng thức nghệ thuật mang nội dung nhân văn, nhân đạo ca ngợi cái tốt, cái đúng, cái đẹp trong đời sống hiện nay ở nước ta. Nhưng cũng có những tác phẩm, công trình, hoạt động thưởng thức nghệ thuật hướng vào những nội dung khiêu dâm, bạo lực, kích động những cái xấu, cái bi lụy, cái khủng khiếp, cái vô nhân đạo trong đời sống xã hội.

Nhu cầu thẩm mỹ là một nguồn năng lượng to lớn khích lệ những hoạt động thẩm mỹ cao đẹp. Làm sao để các hoạt động thưởng thức nghệ thuật của công chúng tiếp nhận được nhiều hơn những cái hay, cái đẹp của nền thẩm mỹ hiện đại nhưng vẫn giữ gìn được phẩm giá cá nhân và phẩm giá dân tộc? Làm sao để giáo dục nhu cầu thẩm mỹ phát triển hài hòa với sự phát triển của cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa?

Từ những lý do nêu trên, nghiên cứu sinh Lê Thị Hường đã chọn vấn đề *Vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật* làm đề tài nghiên cứu của mình, góp phần làm rõ những vấn đề lý luận và thực tiễn trong thưởng thức văn học nghệ thuật ở nước ta hiện nay cũng như chỉ ra những hoạt động thưởng thức nghệ thuật phù hợp

với bản chất của cơ chế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa.

Ngoài phần mở đầu, kết luận, danh mục tài liệu tham khảo, luận án gồm 4 chương 13 tiết.

Trong chương 1 *Tổng quan tình hình nghiên cứu của đề tài*, tác giả trình bày tóm tắt những nghiên cứu trước đó ở hai vấn đề lớn là *nghiên cứu về nhu cầu thẩm mỹ* và *nghiên cứu về hoạt động thưởng thức nghệ thuật*.

Theo tác giả, vấn đề nhu cầu, nhu cầu văn hoá, nhu cầu thẩm mỹ, nghệ thuật và các hình thức hoạt động nghệ thuật đã được nghiên cứu trong các công trình nghiên cứu có tính chất vừa và nhỏ của các học giả trong và ngoài nước trên các lĩnh vực: lịch sử, triết học, tâm lý học, xã hội học, v.v... Một số công trình đã lý giải khá sâu sắc vấn đề bản chất của nhu cầu thẩm mỹ, bản chất của nghệ thuật và các hình thức hoạt động nghệ thuật. Đã có những nghiên cứu về nhu cầu văn hoá, nhu cầu tinh thần gắn với một trong những hình thức hoạt động nghệ thuật như hoạt động thưởng thức, hoạt động sáng tạo nghệ thuật. Tuy nhiên, vấn đề bản chất của nhu cầu thẩm mỹ và vấn đề hoạt động thưởng thức nghệ thuật thật sự là những vấn đề chưa có điểm dừng trong lĩnh vực mỹ học. Đặc biệt, những nghiên cứu về nhu cầu thẩm mỹ với tính cách là một phạm trù độc lập ý thức thẩm mỹ cũng như vai trò của nó trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật vẫn là một lĩnh vực còn chưa được khai thác.

Chương 2, *Một số vấn đề lý luận về nhu cầu thẩm mỹ và các hoạt động thưởng thức nghệ thuật*, phần đầu chương, tác giả trình bày bản chất của nhu cầu và nhu cầu thẩm mỹ, nguồn gốc

và khái niệm nhu cầu thẩm mỹ cũng như tính đặc thù của nhu cầu thẩm mỹ.

Theo tác giả, *nhu cầu thẩm mỹ là một dạng của nhu cầu tinh thần, phản ánh những thiếu hụt và đòi hỏi thỏa mãn các thiếu hụt đó về mặt thẩm mỹ mà trung tâm là thỏa mãn về cái đẹp nhằm đạt được những khoái cảm thẩm mỹ.*

Nguồn gốc ra đời của nhu cầu thẩm mỹ gắn chặt với nguồn gốc ra đời của nghệ thuật. Do đó, việc giải thích nguồn gốc của nhu cầu thẩm mỹ và nguồn gốc của nghệ thuật được tác giả xem xét ở hai phương diện: *phương diện chủ quan* và *phương diện khách quan*. Ở phương diện chủ quan, nhu cầu thẩm mỹ có nguồn gốc từ *khía cạnh thẩm mỹ của trò chơi, và từ sự tự ý thức khẳng định của cá nhân* thông qua những hoạt động nghệ thuật nguyên thủy ban đầu. Ở *phương diện khách quan*, nhu cầu thẩm mỹ ra đời *dựa trên những điều kiện lịch sử kinh tế - xã hội* nhất định quy định sự ra đời và phát triển của chúng.

Khi xem xét về *tính đặc thù của nhu cầu thẩm mỹ*, tác giả cho rằng, đặc thù của nhu cầu thẩm mỹ biểu hiện thông qua *đối tượng* mà nó chiếm lĩnh, *phương thức chiếm lĩnh* và *kết quả chiếm lĩnh*. Tính đặc thù của nhu cầu thẩm mỹ đã khẳng định tính riêng biệt, độc đáo của nó so với các nhu cầu khác trong đời sống con người.

Phần tiếp theo của chương 2, tác giả xem xét *nghệ thuật và hoạt động thưởng thức nghệ thuật*. Xem xét bản chất của nghệ thuật theo các hệ thống đã có trong lịch sử, tác giả cho rằng, khác với các hệ thống lý thuyết mỹ học trước đó, hệ thống lý thuyết mỹ học *thứ tư - hệ thống mỹ học mácxít* nghiên cứu và phân tích bản chất của mọi hoạt động nghệ thuật dựa trên cơ sở triết học duy vật biện chứng và duy vật lịch sử, lý giải bản chất của nghệ thuật được quy

định bởi sự phát triển của phương thức sản xuất xã hội. Là một hình thái ý thức xã hội, nghệ thuật cũng giống như các hình thái ý thức xã hội khác đều phản ánh tồn tại xã hội. Tuy nhiên, sự khác biệt trong sự phản ánh hiện thực của nghệ thuật là nó *phản ánh thế giới bằng hình tượng*.

Về hoạt động thưởng thức nghệ thuật, tác giả tập trung *nghiên cứu hoạt động nghệ thuật như là một hoạt động quan trọng của ý thức thẩm mỹ*, nghĩa là những hoạt động theo quy luật của tình cảm thẩm mỹ gắn với các hình thức phản ánh cuộc sống bằng hình tượng.

Chương 3 - *Những nhận thức cơ bản về vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật* là chương quan trọng của luận án được tác giả viết sâu và có nhiều luận giải khoa học.

Tác giả khẳng định, nhu cầu thẩm mỹ có vai trò quan trọng đối với hoạt động nghệ thuật. Điều này được lý giải bởi nhiều lý do nhưng lý do quan trọng nhất là trong số các phạm trù thuộc ý thức thẩm mỹ của chủ thể (như tình cảm, thị hiếu, lý tưởng), thì nhu cầu thẩm mỹ có *tính động nhất, có ý nghĩa thúc đẩy, cải biến hoạt động nghệ thuật của con người*. Tính chất động lực của nhu cầu được thể hiện nếu nhu cầu thẩm mỹ lành mạnh *kích thích, thúc đẩy* toàn bộ hoạt động nghệ thuật của con người. Còn ngược lại, những nhu cầu phi thẩm mỹ sẽ làm biến chất hoạt động nghệ thuật.

Làm rõ *những nội dung cơ bản về vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật*, tác giả xem xét ở ba khía cạnh: *một là*, vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức - thụ cảm nghệ thuật; *hai là*, vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức - đánh giá nghệ thuật; *ba là*, vai trò của nhu cầu thẩm

mỹ trong hoạt động thưởng thức - sáng tạo nghệ thuật.

Ở vai trò *thứ nhất*, nhu cầu thẩm mỹ là *động lực để chủ thể thụ cảm nâng cao năng lực thẩm mỹ*, là *động cơ giúp chủ thể chiếm lĩnh tối đa các giá trị nghệ thuật*. Ngoài ra, nhu cầu thẩm mỹ còn góp phần vào *phát triển các loại hình nghệ thuật*. Ở vai trò *thứ hai - vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức - đánh giá nghệ thuật*, tác giả cho rằng, đánh giá nghệ thuật thông qua phê bình nghệ thuật là một hình thức quan trọng của thưởng thức nghệ thuật. Vai trò này còn thể hiện ở *tính định hướng vĩ mô của nhu cầu thẩm mỹ*. Việc tạo lập đường lối chính sách văn hóa - văn nghệ có vai trò chiến lược đối với một nền nghệ thuật bao giờ cũng căn cứ vào nhu cầu thẩm mỹ của công chúng thưởng thức và nghệ sĩ sáng tác. Vai trò *thứ ba* của nhu cầu thẩm mỹ được thể hiện trong *hoạt động thưởng thức - sáng tạo nghệ thuật* thông qua việc *huy động tập trung của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức - sáng tạo nghệ thuật* và việc *lựa chọn, định hướng phương pháp sáng tác trong thưởng thức nghệ thuật* và là *cơ sở dự báo xu hướng vận động của đời sống nghệ thuật*.

Chương 4 đánh giá *thực trạng vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật và một số giải pháp nâng cao vai trò của nó trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật ở Việt Nam hiện nay*. Trước hết, tác giả phân tích những nhân tố tác động đến nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật ở Việt Nam hiện nay, bao gồm: tác động của kinh tế thị trường; tác động của toàn cầu hoá và truyền thông; tác động của yếu tố tâm lý thế hệ, độ tuổi, giới tính đến nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật.

Tiếp đó, về thực trạng vai trò nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật ở nước ta hiện nay, tác giả phân tích những mặt tích cực của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật và những hạn chế trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật do chưa phát huy được vai trò tích cực của nhu cầu thẩm mỹ. Bên cạnh đó, tác giả cũng chỉ ra *những mâu thuẫn khi giải quyết vấn đề nâng cao vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật*. Đó là mâu thuẫn giữa nhu cầu thẩm mỹ của cá nhân và nhu cầu thẩm mỹ của xã hội, mâu thuẫn giữa nhu cầu thẩm mỹ thưởng thức nghệ thuật hiện đại nhưng lại phải gắn liền với bản sắc dân tộc; mâu thuẫn giữa sự phát triển nghệ thuật nhưng lại quá thiên về chức năng giải trí.

Việc nhận thức được mâu thuẫn và giải quyết được mâu thuẫn sẽ phát huy được tính tích cực của nhu cầu thẩm mỹ lành mạnh khi thưởng thức thụ cảm, thưởng thức - đánh giá, thưởng thức - sáng tạo văn học nghệ thuật, góp phần vào hoàn thiện thể chế văn hóa trong nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa ở nước ta và làm cho nền văn hóa nghệ thuật Việt Nam càng giàu bản sắc dân tộc. Do đó, tác giả đã đưa ra *hai hệ thống giải pháp*. Đó là: hệ thống giải pháp giáo dục về nhu cầu thẩm mỹ để nâng cao vai trò của nó trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật và hệ thống giải pháp tạo ra những điều kiện để nâng cao vai trò của nhu cầu thẩm mỹ trong hoạt động thưởng thức nghệ thuật.

Luận án được bảo vệ thành công tại Hội đồng chấm luận án cấp Học viện họp tại Học viện Khoa học xã hội Việt Nam, tháng 9/2012.

NGUYỄN THU NGHĨA
giới thiệu